

DOI Number: 10.30520/tjsosci.687311

**ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE LİDERLİK VE YÖNETİM
AHLAKINA BAKIŞ**

*OVERVIEW OF LEADERSHIP AND MANAGEMENT ETHICS IN THE FRAMEWORK OF
THE CONSTITUTIONAL ECONOMIC THEORY*

Ahmet ARSLAN¹

Esra ÇIKMAZ²

ÖZET

Küreselleşme eğilimlerinin artması ile birlikte devleti yönetenlerin yönetime bakış açılarında da bir takım değişiklikler olmuştur. Teknolojinin de gelişmesiyle yönetim neticesinde ortaya çıkan sonuçlar daha hızlı ve kolay sorgulanabilir hale gelmiş, keyfi yönetim anlayışı yerini karşılıklı uzlaşmaya dayalı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışına bırakma eğilimine girmiştir. Anayasal iktisat teorisi, yönetimin üst kademesinde bulunan kişilerin kaynakları siyasi çıkarları yerine, etkinlik ve verimlilik esasına dayalı olarak kullanmaları gerektiği ve iktisadi bir anayasa ile bir takım yasal kısıtlamaların olması esasını benimsemiş ve kamudaki lider yöneticilerde yönetim kalitesinin hem hukukilik hem de yerindelik ilkelerine uygun olabilmesi noktasında faydalar sağlamıştır. Anayasal İktisat Teorisi ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde, teorinin iktisadi ve mali yönleri ile ele alınması sebebiyle, yönetim ve yönetim ahlakı ile ilişkisi literatürde geri planda kalmıştır. Yönetim ahlakı ile ilgili yapılmış çalışmalarda ise anayasal iktisat teorisi açısından mesele ele alınmamıştır. Bu yüzden teoriye iktisadi ve mali yanında yönetim ahlakı açısından da bakılma ihtiyacı doğmuştur. Bu çalışma bu ihtiyacı karşılamaya yönelik esasları içermektedir. Çalışmanın amacı, Anayasal İktisat Teorisinin temel önerileri kapsamında ahlaklı bir yönetim anlayışının nasıl olması gerektiğine yönelik çözüm aramaktır. Çalışmada anayasal iktisat teorisi kapsamında iyi bir lider yönetici nasıl olunması gerektiği konusu hakkında teorik bilgiler verilerek günümüz kamu yöneticilerine yönelik faydalı olabileceği düşünülen tavsiyelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasal İktisat Teorisi, Kamu Tercihi Teorisi, Liderlik, Yönetim Ahlakı

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye, Gaziantep.

² Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Gaziantep.

ABSTRACT

Along with the increasing tendencies of globalization, there have been some changes in the perspectives of those who govern the government. With the development of technology, the results resulting from management have become quicker and easier to question, and the understanding of arbitrary management has tended to leave its place to a transparent and accountable management approach based on mutual consensus. Constitutional economic theory has adopted the principle that people at the top level of management should use the resources on the basis of efficiency and efficiency instead of political interests, and that there are some legal constraints with an economic constitution and that the quality of management in the public administrators complies with both legal and local principles. When the studies on Constitutional Economic Theory are examined, its relationship with management and management ethics has remained in the background in the literature, since the theory is handled with its economic and financial aspects. In the studies conducted on management ethics, the issue is not addressed in terms of constitutional economic theory. Therefore, there was a need to look at the theory in terms of management ethics as well as economics and finance. This study includes the principles to meet this need. The aim of the study is to find a solution for how a moral management approach should be within the scope of the basic suggestions of Constitutional Economic Theory. In the study, the theoretical information about how to be a good leader manager should be given within the scope of the constitutional economic theory, and the recommendations that are thought to be useful for today's public administrators are included.

Keywords: Constitutional Economic Theory, Public Choice Theory, Leadership, Management Ethics

Giriş

Siyasi yönetim ve iktisat bilimleri birbirlerinden etkilenmiş ve birey temelli oldukları halde toplumun tüm kesimini sosyal ve ekonomik açıdan etkileyebilmiştir. İdeal bir yönetimin nasıl olması gerektiği düşüncesi devletin var olmasından itibaren çeşitli filozof ve düşünürler tarafından tartışılmış ve birçok sözleşme ve anayasanın temelini oluşturmuştur. Ayrıca yönetim ahlakı üzerine ortaya konulan akımlar daha sonra birçok iktisat ve sosyoloji alanında ortaya çıkan ekollere de öncülük etmiştir. Bunlardan bir tanesi de Anayasal iktisat Teorisidir. Temsilciliğini Buchanan, Tullock gibi iktisatçıların yaptığı bu teori felsefi temellerini yönetim ahlakı ve toplumsal sözleşme üzerine yazılan başka teorilerden esinlenerek almıştır. Genel olarak iktisatta yer alan olayların siyasete uyarlanması ve siyasette yetkili konumunda olan kişilerin harcama yapma ve gelir toplama gibi bir takım mali işlerinin yasalarla sınırlandırılması esasına dayanmaktadır. Buna sebep olarak da kamu kaynaklarının oy, rant birey ve grup çıkarları uğruna israf olacağı, bu tip siyasi kaygıların bütçeye yük ve bireyler üzerinde aşırı yük getireceği gösterilmektedir. Bu konuya ünlü düşünür İbni Haldun da değinmiştir.

İbni Haldun'a göre ticari hayata nedensiz müdahaleler yapılmamalı ve nedensiz vergilerle de halkın mali açıdan zorlanılmaması sağlanmalıdır. Halkın mallarını gasp etme, işçi ücretlerinin azaltılması, halktan haklı olmayan talepler, halkın malını değerinin çok altında alma ya da devlete ait malların fahiş bir fiyattan satılması gibi meseleler, devletin uzak durması gereken durumlardır. İbni Haldun'a göre devleti yönetenlerin zevk ve sefaya düşkünlüğü, israf ve savurganlığa yönelmesi, ticari hayatta rol alanların omzunda katlanılmayacak bir yüke (vergiye) dönüşür. Zenginliğin belirli bir kesimde toplanması da devletin gelişmesine engeldir(Ünalır, 2015:43).

Siyasiler tarafından kamu kaynaklarının serbest bir şekilde kullanılması kimi keyfi uygulamaları da beraberinde getireceğinden hükümetlerin toplumun çıkarı yerine şahsi

çıkarlarını ön planda tutabilmesi, böylelikle toplum için gerçek öncelikli ihtiyaçların yerini oy getirici, ya da kendisi veya yakınlarının menfaatlerine yönelik alanlara aktarılabilmesinin önünü açabilmektedir. Bu yüzden bireylerin siyasilere ve devlete olan güvenini zayıflatacağı gösterilerek devletin varlığının devamı ve yönetici-yönetilen arasındaki dengenin korunabilmesi için “Toplumsal Sözleşme Teorilerinde” yerini bulan ve toplum ile devletin birlikte çıkarına olacak ve tek başına yönetim yerine gücün kaynağının halktan geldiğine ve kendisine bu yetkinin halk tarafından verildiğine inanan basiretli devlet adamlarına ve yöneticilerine günümüzde daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

1.ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu kısmında öncelikle anayasal iktisat teorisinin felsefi temellerine inilerek teorinin tarihsel dayanakları ve gelişimi, iktisat teorisinin kamu tercihi teorisi ile ilişkisi ve teorinin temel ilkelerine yönelik teorik anlamda bilgi verilmiştir.

1.1.Anayasal İktisat Teorisi'nin Felsefi ve Teorik Temelleri

Her teori gibi anayasal iktisat teorisinin de dayandığı bir takım kabul görmüş teoriler bulunmaktadır. Anayasal iktisat teorisi de felsefi temellerini yönetim, toplum ve siyaset üzerine kurgulamıştır.

Anayasal iktisat teorisi felsefi temellerini Hobbes, J.Locke ve J.J.Rousseau gibi düşünürlerin eserlerinde bahsedilen devlet anlayışlarına dayandırırken teorik temellerini kamu tercihi teorisinden almıştır. Bu yüzden çalışmanın bu kısmında sosyal sözleşme teorileri ve kamu tercihi teorisi hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1.1. Sosyal Sözleşme Teorileri

Anayasal iktisat teorisi altında, devletin sahip olduğu yetkileri devlete halkın istekli olarak verdiği, fakat bunun devlet ile halk arasında geçen bir uzlaşma ya da sözleşmeden kaynaklandığı tek başına devletin yetkilerinin devlet olma tekeline rağmen sınırsız olmadığı bir toplumsal ya da sosyal sözleşmeye dayanmaktadır (Sakal, 2003:57).

Bu düşünürler içerisinde yer alan T.Hobbes toplumsal uzlaşmanın şartını otoriter bir devletin varlığına dayandırmıştır. Bu dönemde “insan insanın kurdurur” felsefi hakim olduğu için bireylerin çıkarları uğruna birbirlerine zarar verebileceğini ve devlet gibi güçlü bir kurum ile ancak toplumsal mutabakatın sağlanabileceğini savunmuştur. Devletin mitolojik bir deniz canavarına benzeten Hobbes, devleti de bu anlamda “Leviathan” olarak adlandırmış ve Leviathan’ın önüne gelen tüm canlıları yuttuğu gibi devletin de insanın var olma ve rekabete dayalı bencil arzularının önünde durabilecek tek gücün olduğunu öne sürmüştür(Yayla, 2004: 24’den aktaran Göker, 2014:25).

Thomas Hobbes, 1651 tarihinde yazmış olduğu “Leviathan” adlı eserinde büyük Leviathan’ın doğuşunu şu şekilde anlatmaktadır(Ekmekçi, 2013:206-207):

“Onları (vatandaşları) yabancıların istilasından koruyabilmenin, birbirlerine zarar vermektен engellenmenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir...insanlar birbirlerine ‘ben haklarımdan vazgeçiyorum ve tüm haklarımı bu insana ya da insanların meclisine veriyorum’ demelidirler. Böylece bütün güç ve kudret tek bir insanda toplanır. Bu devlet ya da Latince civitas olarak adlandırılır. Bu büyük Leviathan’ın doğması demektir.”

Hobbes'e göre önüne gelen her şeyi yiyen bu deniz canavarı gün gelir yiyecek bir şey bulamadığında kendisini yemeye başlayacaktır. Devletin harcamalarının çok artması ve bütçe açıklarının kapatılamaz hale gelmesi, devletin faaliyet alanının durdurulamaz şekilde genişlemesi ile borçların artması devletin kendi kendini yok etmesine sebebiyet verecektir (Hobbes 1993:130).

T.Hobbes'e göre bireyci ve sadece kendi çıkarlarına göre hareket eden bir toplumu idare etmenin yolu kendi öz çıkarını her şeyin üstünde gören daha güçlü bir otoriteden geçmektedir(Akal, 2003: 93).

Anayasal iktisadi düşünceye temel oluşturan bir başka sosyal sözleşmeci J.Locke'dur.

J.Locke, Hobbes'tan farklı olarak insanın içinde doğal yasalara uyma ve sınırlı düzeyde de olsa bir iyilik anlayışı olduğunu özgür ve barışçıl bir biçimde yaşama arzusu ile de bunun desteklendiğinden bahseder. Bununla birlikte bireylerin özgür yaşama arzusunun başkasının malına zarar vermek kadar ileri gidemeyeceğini, ancak bu durum gerçekleşirse devlet gibi bir iradenin suçluları cezalandırabilmek adına var olması gerektiğine değinmiştir (Göze, 2005: 155).

Toplumsal sözleşme ile ilgili diğer bir düşünür ise J.J.Rousseau'dur. Rousseau'ya göre devletin olmadığı doğal ortamlarında insanların özgürce ve mutlu bir şekilde yaşadıklarını ama barışı korumak adına bu sınırsız özgürlüklerinden vazgeçerek bu haklarını devlete verdiklerini ifade etmiştir. J.J.Rousseau, Locke'a kıyasla bireylerin çoğunluğunun iradesine değil toplumun genel iradesine uyan bir genel iradenin toplumsal barışı sağlayabileceğini ve insanlar arasında mutlak eşitlik ve özgürlüğün ancak böylesi bir genel irade sayesinde var olabileceğini savunmuştur(Bulutoğlu, 2006: 94-95; Göze, 2004: 204).

1.2.Kamu Tercih Teorisinin Tanımı ve Temel İlkeleri

Çalışmanın bu kısmında kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri esas alınarak tanıtımı amaçlanmıştır.

1.2.1.Kamu Tercih Teorisi'nin Temel İlkeleri

Anayasal iktisat teorisyenleri ile kamu tercihi teorisi arasındaki yakın ilişkiden dolayı kamu tercihi teorisinin geçerli olmasını bir takım şartların veya varsayımların yerine getirilmesine bağladığı kısımları Anayasal iktisat teorisinin de başarıya ulaşabilmesi için gerekli koşulları oluşturmaktadır. Bu varsayım ve şartlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ Metodolojik bireycilik
- ✓ Rasyonellik ve Homo Economicus
- ✓ Politik mübadele(PoliticalCatalaxy)'dir.

• Metodolojik bireycilik

Metodolojik bireycilikten kastedilen şey ekonomi biliminin birey odaklı olduğu gibi siyaset biliminin de birey odaklı olduğudur. Ekonomide nasıl ki neyin ne kadar üretileceği yada tüketileceği gibi kararlar konusunda bireylerin tercihleri belirleyici oluyorsa, kamu kesiminde de kamusal tercihler açısından bireylerin tercihleri etkili olmaktadır. Toplumunu ilgilendiren kararlar öncelikle bireylerin düşüncelerinde ortaya çıkmış kararlardır. Temel birimler partiler, devletler ya da uluslar gibi organik yapılar yerine seçme tercih olan, çeşitli eylem ve davranışları ile boy gösteren bireylerdir(Hepaksaz, 2007: 93-94).

- **Rasyonellik ve Homo Economicus**

Piyasa ekonomisinde bir mala ait talep ve arz kavramları vardır. Piyasa ekonomisinde talep kesimini tüketiciler yani vatandaşlar oluşturmaktadır. Arz kesimini ise üreticiler yani firmalar oluşturmaktadır. Anayasal iktisat teorisine göre benzer bir durum siyasi arenada da bulunmaktadır. Siyasi arenada da talep ve arz edenler bulunmaktadır. Siyasi arenada talep edenler kısmını oy kullanan vatandaşlar oluştururken, arz kısmını siyasi partiler (iktidar partisi ve muhalefet partileri, bürokratlar ve sivil toplum örgütleri (baskı ve çıkar grupları) oluşturmaktadır. Piyasa ekonomisinde talep kısmını oluşturan tüketicilerin gayesi fayda maksimizasyonu elde etmek iken özel kesim arz kısmını oluşturan firmaların gayesi kar maksimizasyonudur. Benzer bir durum siyaset içerisinde de bulunmaktadır. Siyasi kesimin talep kısmında olan vatandaşların amacı maksimum düzeyde kamu hizmeti alabilmek iken siyasetin arz kısmında olan kesimden siyasi partilerin amacı oy maksimizasyonu, bürokratların gayesi ise kendi siyasi düşüncesine sahip daha çok kişiyi işe yerleştirme veya kendileri ve bu kişilere yönelik rant maksimizasyonu; sivil toplum örgütleri ya da baskı gruplarının gayesi ise üye maksimizasyonu veya aynı çıkara sahip birey sayısını çoğaltmadır. Anayasal iktisat teorisinde siyasetin arz ve talep kesiminde yer alan birey ve kurumların kendi faydalarını maksimize etme çabası maksimizasyon yaklaşımı diye adlandırılmaktadır (Aktan, 1994: 133-134).

Politik süreç, yalnız devletin cebir uygulama tekeline dayanarak yürütülebilecek bir yaşam biçimi değildir. Aksine bir sosyal sözleşmeden kaynaklanır. Böyle bir ortamda politika, “kişisel çıkar-oy verme” ticareti halindedir. Dolayısıyla politik süreçte yer alan taraflar akılcı davranan kişiler olarak ele alınmalıdır. Alışveriş için bir markete veya pazar yerine girmekle, oy kullanmak için sandığa gitmek veya politik sürece katkı sağlamak, bireyin kişiliğini değiştirmeyeceğine göre kişisel çıkar endişesinin hem özel kesimde hem de siyasi faaliyetlerde, insan davranışlarını belirleyen asıl faktör olduğunu kabul etmek gerekir (Savaş, 1997:63).

- **Politik mübadele (Political Catalaxy)**

Bireylerin, siyasi partilerce kendilerine yönelik yapılan hizmetleri beğenip takdir ederek tekrardan kendilerine bu hizmetleri yapan partileri seçme, onlara oy verme eğilimine girerken, siyasi partiler kendilerine oy vermeye devam eden vatandaş memnun edecek politikalara ağırlık verme eğilimine girmesine politik mübadele denilmektedir. Mübadele karşılıklı olarak yapılan bir şey olduğu için burada hizmet sunan politikacılar ile oy kullanan vatandaş arasında adeta bir değiş-tokuş ilişkisi yaşanmaktadır. Bu durumda bireylerin asıl ihtiyaçları yerine vatandaşın hoşuna gidecek, gösteriş amaçlı, etkisiz ve faydası kısa süreli bir takım hizmetlere ağırlık verilmesi söz konusu olabileceğinden daha fazla maliyetle daha az verimli alanlara yönelik harcamalar artabilir. Bu da kaynak israfı anlamına gelmektedir. Vatandaşlar politik açıdan miyopturlar yani uzağı göremezler. Kendilerine sunulan hizmetlerin ileride vergi olarak yine kendileri tarafından ödeneceğini hemen fark edemezler. Alınan hizmeti ise hemen fark ederler (Dura, 2006:111).

Siyasetçilerin tekrar seçilebilme ve daha önceden siyasette bir takım makamlara gelebilmek için “siyasetin doğası gereği atılan adımlar” yaptıkları teşebbüslerin sonuçlarının daha geç ortaya çıkması, siyasette belirli makamlara gelmenin avantajlarını devam ettirebilme veya topluma daha fazla hizmet ettiğini gösterebilme gibi kaygılar nedeniyle kamu kaynakları gerekli ve öncelikli ihtiyaçlar yerine popülist politikalara harcanabilir. Bunun için ortaya

çıkan bütçe açığının kapatılabilmesi için vergi oran ve miktarlarında aşırı biçimde artışa gidilerek ya da yeni vergiler ortaya koyularak mükellefler mali açıdan zorlanabilmektedir³.

1.3.İbni Haldun ve Anayasal İktisat İlişkisi

İbni Haldun, devletin kuruluş, yönetici otoritenin geliştiği(baskı ve güç dönemi), duraklama, rahatlık ve ardından israf ve çöküş dönemlerinden geçtiğini kuruluş dönemlerinde devletin daha az vergi topladığını ve üretimin maliyetini azalttığını daha sonra ekonominin gelişmesiyle kent devletine dönüşen bir uygarlıkta yavaş yavaş devlet otoritesinin arttığını ve Pazar ekonomisine geçilmesiyle birlikte, satılan bazı mallardan alınan vergi gelirlerinin arttığını, devletin hazinesinin dolmasıyla hükümdarların da israf ve savurganlıklarının buna paralel biçimde arttığını ileri sürer. Lüks ve savurganlığın devleti yönetenlerce alışkanlık haline gelmesi ile birlikte devlet giderlerinin çoğalacağını ve bu giderleri karşılamak için hükümdarların daha fazla vergi salacağını ve üretimin maliyetinin yükseleceğini ve buna bağlı olarak da üretimin azalması sonucu ortaya çıkar. Yine Haldun'a göre Üretimin daralması ile kazançları azalan bireyler daha az vergi verecek, böylelikle devletin gelirlerinde azalma olacağından, bu durumun devlet için, savurganlık sebebiyle giderlerin gelirleri karşılayamaması, devlet bütçesinde bozulma ile sonuçlanacaktır. Bütçe açığının finansmanı için vergi oranlarında haksız artışa gidilmesi durumunda devlete olan güvenin azalacak, vergi isyanlarının başlayacak ve askeri harcamalar artırılmak zorunda kalacağından, artan giderler yüzünden devletin çöküşünün başlayacak ve ardından devletin yıkımı kaçınılmaz bir son olacaktır(İbni Haldun, 1954:65, İbni Haldun, 1954, 67-68, İbni Haldun, 1954:73-74, İbni Haldun, 1954:94-95; Gürkan, 2013:7-11).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere devletin İbni Haldun'un devletin yıkılışının temel sebepleri arasında devleti yönetenlerin ellerinde yasal bir kısıntı olmadığı sürece lüks ve israfa yönelimlerinin çok olduğunu, kaynakların yönetimi hususunda erdemli bir yönetici olmak yerine kendi çıkar ve menfaatlerine göre davranabileceğini ifade etmek istemiştir. Bu yönüyle de anayasal iktisat teorisi ile benzeşen yönleri bulunmaktadır.

2. LİDERLİK VE YÖNETİM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu kısmında, yönetimin tanımı ve önemi, liderlik kavramı, lider-yönetici arasındaki farklılıklar hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.Yönetimin Tanımı ve Önemi

Yönetim bilimine ait kavramlar tam bir netliğe kavuşmayan kavramlardır. Yönetim kavramı, yönetimi oluşturan unsurların değişimiyle yenilik kazanan bir kavram olmaktadır. Yönetim bilimi, yönetsel yönüyle kamu ve özel tüm örgüt yapılarını ve işleyişi ile personel ve idarenin en iyi biçimde yönetilmesini/yönetmesini amaçlayan çalışmalarını inceleyen sosyal bir bilim dalıdır. Bu örgütlerdeki işleyişler, işletmelerin verimli bir şekilde yönetilmelerini zorlaştırmışlardır. Bu noktada, yönetim ve etkili yönetim kavramları önem kazanmıştır. Yönetim, belirli bir amaç doğrultusunda üretim ve hizmetin verimli bir şekilde sunulması için yol gösteren bir süreçtir (Koçel, 1998: 10).

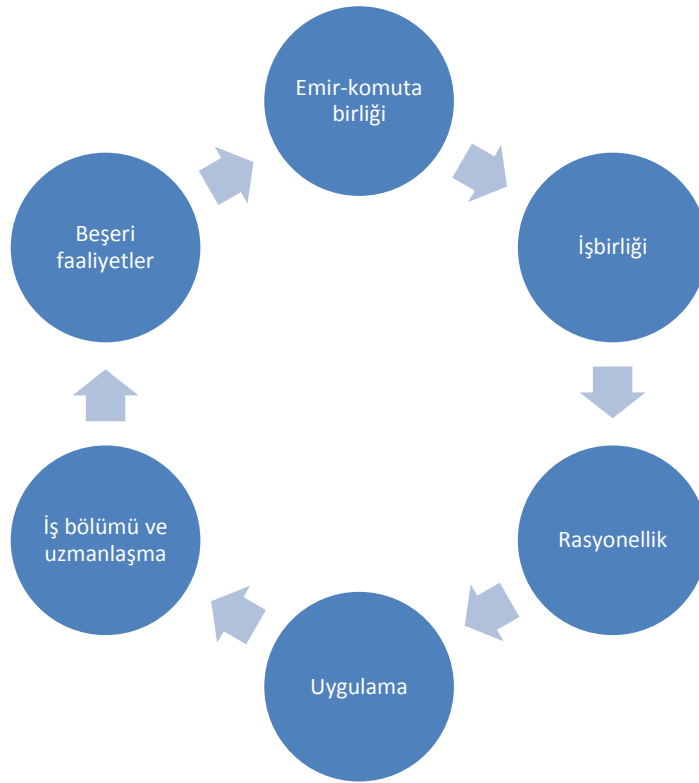
³Mali zorlanma: Mükelleflerden gereğinden fazla vergi ve benzeri gelirler alınması ya da vergilerde yüksek oran ve miktarlar nedeniyle mükelleflerin kendilerini baskı içinde hissedip, vergilerini ödeme konusunda zorlanmasına denilmektedir. Vergi baskısının artması neticesinde verginin reddi ya da vergi isyanları netice verebilmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için b.k.z. Edizdoğan ve diğ.,2019:230-231.

Bugün toplumların çeşitli örgüt yapılarına sahip olduğu gözlemlenmekte ve görülmektedir. Örgütler iyi yönetildiği sürece örgütlerin önemi ve işlevleri artmaktadır. Dolayısıyla örgütler ne kadar iyi yönetilirse o kadar toplumun refahına yönelik hizmetler oluşturacağı düşünülmektedir.

Yönetim, örgütün amaçları doğrultusunda, araçlarının verimli olarak kullanılmasıdır. Yönetim, fiziksel kaynakları etkin bir şekilde kullanarak, üretim ve hizmeti elde etme sürecidir. Bunun yanı sıra yönetimin içinde sosyal ağlar da önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal ağ yapısının var oluşuyla beraber kaynağa ulaşma ve koordinasyon sağlamanın kolaylaşacağı düşünülmektedir (Güven ve Avder, 2016: 58).

Günümüzde örgütlerin ekonomik açıdan hayatını devam ettirebilmesi örgüte ait iç ve dış müşterinin düzenli ve iyi bir şekilde yönetilmesine bağlıdır. Burada önemli olan nokta örgütteki yöneticilerin tam koordinasyonu ve yapılan faaliyetlerin düzenliliğini sağlayarak başarıyı arttırmaktır. Bu faaliyetler için sürecin yönetime ait kontrol mekanizmalarından olumlu bir şekilde geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, yönetim süreci yönetimin aksayan yönlerini gidermek açısından önem arz etmektedir. Yönetim süreciyle ilgili olan başlıca unsurlar şekil 1’ de gösterilmiştir.

Şekil 1. Yönetim Sürecinin Başlıca Unsurları

Kaynak: Güven ve Avder, 2016: 58

Şekil 1’de yönetim sürecinin başlıca unsurları gösterilmiştir. Bu unsurlar; beşeri faaliyetler, emir-komuta birliği, işbirliği, rasyonellik, iş bölümü ve uzmanlaşma ile uygulama gibi faaliyetleri kapsamaktadır.

2.2.Liderlik Kavramı ile Lider-Yönetici Arasındaki Farklılıklar

Liderlik kavramına ilişkin tanımlamaların çoğu liderliğin hedefe ulaşmak maksadıyla insanların performansını arttıran bir etkileme süreci olduğu varsayımında toplanmaktadır. Bazı kuramcılar, liderlikle yöneticiliğin farklı roller ve süreçlere sahip olduğunu savunmuştur. Ancak literatürdeki mevcut tanımlamalarla liderlikle yöneticiliğin sınırlarının tam olarak nerede ayrıldığı ya da kesiştiğini belirlemek pek kolay görünmemektedir. Liderlik konusunda tüm durumları kapsayan ve açıklayan tek ve doğru bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu noktada önemli olan husus liderliğin doğru ve gerçek tanımının ne olduğundan daha çok ele alınan tanımın etkili liderliğin anlaşılması yönünde geliştirilecek anlayışa ne gibi bir katkıda bulunacağıdır (Yukl, 2006:20).

Literatürde liderlik kavramına ilişkin tanımlardan bazılarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

- Liderlik, bireyin hedef kitleyi yönlendirici olan davranışlarının bütünüdür (Coons ve Stogdill, 1957:7).
- Liderlik, bir bireyin başkalarını örgütün başarı ve etkinliğine katkıda bulunmasını sağlayacak istikamette etkileme yeteneğidir (House vd, 2004:184).
- Liderlik uygun amaca ulaşmak için gerekli niteliklerin oluşturulabilme gücüdür (Maslyn ve Uhl-Bien, 2001:698).
- Liderlik, belirli bir amaca ulaşabilmek için izlekçilere iletişimin doğru bir şekilde yönlendirilmesi sürecidir (House vd, 2004:184).

Her birey örgütte, örgütün ve kendisinin belli amaçlarını gerçekleştirmek için bulunmaktadır. Şayet birey liderin belirlediği amaçlara ulaşamayacak kadar düşük performans gösterirse lider bu bireyi başarılı kılmak için etkileme fonksiyonunu ortaya çıkarmaktadır. Lider bu etkilemeyi çoğunlukla bireyin örgüte girerken ulaşmayı ve gidermeyi düşündüğü emel ve ihtiyaçları kullanmak suretiyle yapmaktadır (Bons, 1981).

Yönetici ve lider arasında farklılıklar bulunmaktadır. Her yönetici lider olmadığı gibi her lider de yönetici olmayabilir. Sosyolojik olarak yöneticilik ve liderlik kavramları birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Oysaki liderlik ve yöneticiliğin çoğu zaman özdeş anlamlı olduğu bilinmektedir. Bu iki kavram birbirinden farklı olduğu gibi, biçimsel açıdan da farklı anlamlar ve içerikler taşımaktadır. Örneğin, Bir yönetici bir problemi çözebilen kişi olarak belirtilirken, lider, gelecekte oluşabilecek problemleri görerek, bugünden proaktif çözümler(tedbirler) üretebilen kişidir. Yöneticinin görevini en iyi şekilde yapabilmesi için bir yönetim makamını işgal etmesi ve bu makamın gerektirdiği yetki ve sorumluluklarını kendi çıkarlarından bağımsız bir şekilde koruması gerekmektedir. Yöneticilik bir makamın gerektirdiği yetki ve sorumlulukları kullanmak iken, liderlik kişinin kendisine ait güçlerini kullanabilme yeteneğidir (Güven ve Avder, 2016: 97).

3.AHLAK VE LİDERLİK-YÖNETİM AHLAKI İLİŞKİSİ

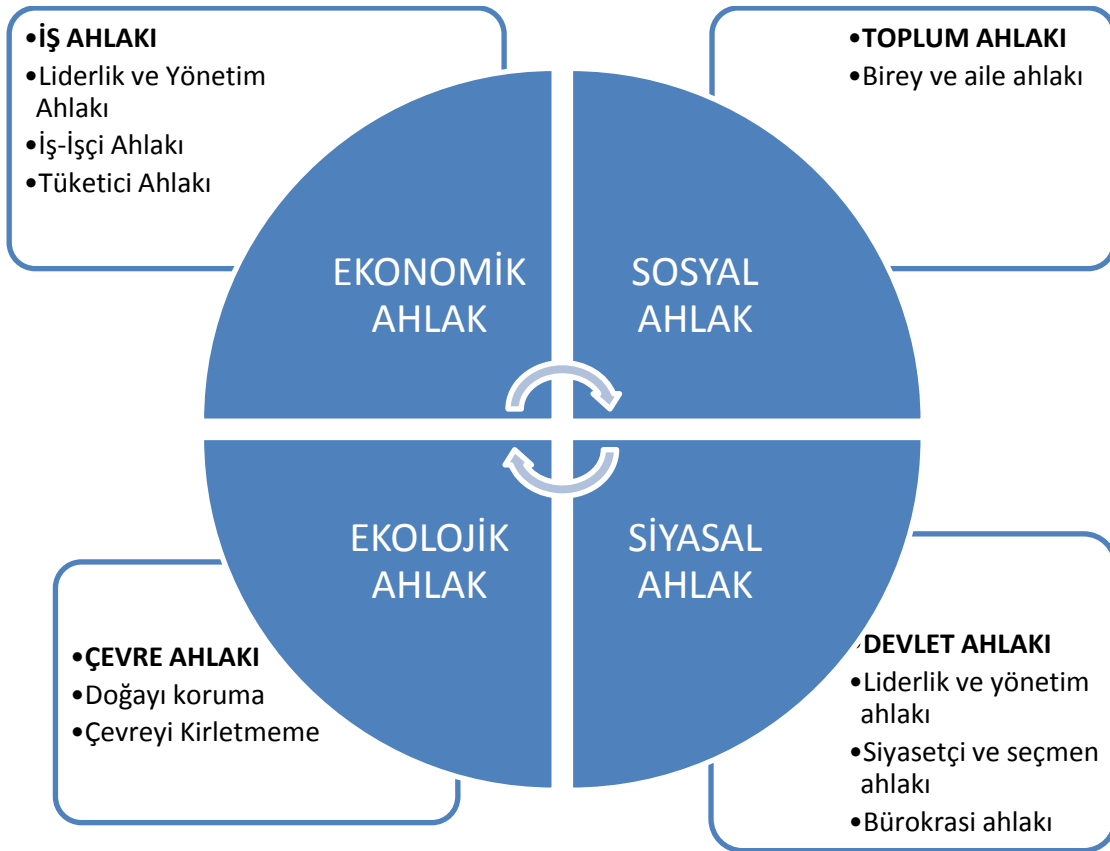
Ahlak genel olarak, sosyal ilişkilerde uyulması gereken kuralları ve görevleri belirtmektedir. Ahlakın genel çerçevesi içerisinde öncelikli olarak “birey ahlakı”, “aile ahlakı” ve “toplum ahlakı”ndan bahsetmek gerekir. Birey ahlakından, toplumdaki bireylerden beklenen bazı iyi

davranışlar önem taşımaktadır. Bireyin toplumdaki kurallara uyararak, saygı göstermesi, dürüst, samimi ve şeffaf olması, yalan söylememesi, kötü alışkanlıklara sahip olmaması(kumar oynama, uyuşturucu madde kullanma vs.) gibi birçok durum bireyin ahlak yapısını orta çıkarmaktadır (Aktan, 2011: 68). Aile ahlakı ise bireyin ahlak yapısını da kapsamaktadır. Toplumdaki bir kurum olan aile içerisinde uyulması beklenen davranışlar aile ahlakını oluşturmaktadır. Aile ahlakının çocuk ve eşler üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle aile içerisindeki ebeveynlerin çocuk/çocuklara olumlu örnek olan alışkanlık ve tutumlar sergilemeleri gerekmektedir. “Toplum ahlakı”, aile ve birey ahlakını kapsamakta, toplumsal yaşama yönelik örf, adet ve kurallarını kapsamaktadır. Toplum ahlakına diğer bir deyişle sosyal ahlak da denilmektedir (Aktan, 2004: 18).

Ahlak çok boyutlu bir kavramsal özelliğe sahiptir. Ahlakın ekonomik, sosyal, siyasal ve ekolojik olmak üzere unsurları bulunmaktadır (Aktan, 2011:68). Ahlakın temel unsurları şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Ahlakın Temel Unsurları

Kaynak: Aktan, Coşkun Can, 2011: 70

Şekil 2’de görüldüğü üzere, ahlak, ekonomik, sosyal, ekolojik ve siyasal olarak dört boyutta incelenmiştir. Yapılan çalışmaya ilişkin liderlik ve yönetim ahlakı anayasal iktisat teorisi çerçevesinde ekonomik ahlak olarak nitelendirilmektedir.

Liderlik ve yönetim ahlakı kapsamında, yöneticilerin gerek kamu gerekse de özel örgütlerde ve organizasyon yapılarında ahlaki açıdan görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Lider ve yöneticilerin iç müşterilere karşı ahlaki sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışanlara adil davranmak, çifte standart uygulamamak, çalışanların haklarını koruyarak gözetmek ve çalışanlara her konuda yardımcı olmak gibi sorumluluklarının dışında dış müşterilere karşı da ahlaki açıdan sorumlulukları bulunmaktadır.

4.YÖNETİMDE AHLAK TARTIŞMALARI

Geçmişten günümüze yönetim ahlakı ile ilgili çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Yönetim ahlakının nasıl olacağına dair çeşitli savlar ortaya atılmıştır. Ünlü düşünürlerden Farabi ve Makyavel yönetim ahlakını açıklamaya çalışmışlardır. Farabi'ye göre, yönetimin ahlak ve erdemden ayrı düşünülmesi doğru değildir. Yönetim ahlakının oluşmasında ilk yönetici önemli rol oynamıştır. Bu yöneticinin yöneticilik vasıfları Allah'tan gelen vahiyle düzenlenmiştir. Yönetici vasıflarını toplumsal çerçevede düzenlemeye çalışarak, toplumun ahlak kurallarına uymaya çalışmaktadır fakat yöneticiye bu düzenleme gücünü veren Allah'tır. Bu düşünücüyle ünlü düşünür Farabi yönetim ve ahlaka farklı bir bakış açısı kazanılmasına katkıda bulunmuştur (Aydınlı, 2008:154).

Farabi, bireylerin gayesinin mutluluk olduğundan, mutluluk için yardımlaşma ve dayanışmanın önemli olduğundan bahsetmektedir. Ona göre toplumların erdemli yapısı da dayanışma sayesinde oluşmakta ve güç kazanmaktadır. Bu yapıyı kontrol eden ve koordinasyonu sağlayan kişi yöneticidir. Yönetici üstün bilgi ve beceriye sahip olan kişilerden oluşmaktadır. Üst yöneticiler örgütte önemli işleri yapan, örgütün ayakta durması için sağlam bir zemin hazırlayan kişilerden oluşmaktadır. Bu durum da ciddi bir kabiliyet ehline sahip olmaktan geçmektedir. Farabi, iyi bir yönetim için liderin eğitilmiş olmasının yanında yönetim ahlakına sahip olmasını savunmuştur (Farabi, 1997:101-103).

Genel olarak Farabi'nin yönetim ahlakına dair savına bakıldığında, yönetim mekanizması yöneticinin sahip olması gereken ahlaki durumundan geçmektedir. Bu düşünceyle Farabi'nin geçmişteki savı günümüzde de desteklenmiştir. Bu konuda ve çeşitli konularda çalışmalarda bulunan Farabi o yıllardaki çalışmalarıyla geleceğe yönetim ve ahlak konusunda katkıda bulunmuştur.

Farabi'ye zıt bir görüş olarak Makyavel yönetim ahlakına ilişkin farklı bir sav ortaya atmıştır. Makyavel bir çalışmada erdemli olmanın aksine yöneticiler için erdemsizliğin bile mazur görülebileceğinden bahsetmiştir. Ünlü bir düşünür olan Farabi'nin aksine kötümser görüşe sahip olan Makyavel, dürüst ve sahtekâr oluşu, zaman ve koşulların oluşturabileceğinden şiddet ve kötülüğün de olabileceğinden iyiliğe sadık kalmaya gerek olmadığından bahsetmiştir (Machiavelli, 2012: 42).

Günümüzdeki ahlak tartışmalarına bakıldığında, kökeninin batı gelişim tarihine kadar uzandığı düşünülmektedir. Sanayi devrimiyle toplumlarda kültürel ve yapısal olarak değişiklikler ve yenilikler görülmüştür. Yenilikler sonucunda örgütlerde ki üretim artmıştır. Ne yazık ki üretimdeki artış ve değişen yapıyla bencil ve egoist yeni bir ahlaki anlayış görülmüştür (Küken, 1997: 18). Modern çağda ahlaki değerler önemini kaybederek, güce verilen önem artmıştır. Bunun sonucunda küresel ahlaki sorunlar, çevredeki kaynakların güçlü toplumların eline geçirme isteği sonucunda oluşan savaşlar gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkmıştır (Tozlu, 2003: 182).

5. ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİNİN YÖNETİM AHLAKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Anayasal iktisat teorisinin felsefi temellerinin sosyal sözleşme teorilerine dayandığı hususu daha önce bahsedilmişti. Tüm toplumun uzlaşısı içerisinde devlet diye bir organı kabul etmesi yönetim biçimleri ne olursa olsun devletin koyduğu yasalara uymak zorunluluğunu ortaya koyar. Anayasal iktisat teorisi demokrasi ile yönetilen ülkeler açısından daha geçerliliği olan bir teori olduğu için yönetim ahlaki açısından değerlendirme de demokratik yönetim biçimlerine yönelik olacaktır.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde siyasiler daha önce parlamentonun onayından geçmiş yasaları uygulamakla görevlidir. Bu her zaman siyasilerin bu kurala uydukları anlamına da gelmemektedir. Hatta çoğu zaman siyasiler, yasaları kendi çıkarlarını artırmaya yönelik şekilde yorumlayıp uygulama eğilimine de girebilmektedir. Üstelik bu şekilde davranmanın sebebi ille de kötü niyetli yönetici olmalarından da kaynaklanmayabilir. Söz gelimi asla rüşvet almayan, başkasının malını alıkoymayan, adam kayırmayan ya da vergi kaçırmayan birisi, yönetici konumunda olduğunda yönetimi paylaştığı diğer ortakların razılığı nedeniyle istemeyerek de olsa fertlerin çıkarlarını kamunun çıkarlarına üstün tutulmasına şahitlik edebilir ve elinden de bir şey gelmeyebilir.

Fredericson'un da ifade ettiği üzere etik bir davranış sergileyen kamu görevlisi, yaşanan bu olaylardan, üstün emirlerini yerine getirmekle görevli bir kamu görevlisi gibi topu yasalara ya da üstlerine atarak sorumluluktan kurtulma çabası içerisine girmesi mümkündür (Özdemir, 2008:186-187).

Bu durumda haksızlığın giderilmesi noktasında tek başına çaresiz kalan birey ya bulunduğu konumda hiç durmamak ya da daha kötü niyetli ve ahlaksız bireylerin yönetimde çoğalmaması için bütün gayretini biraz da sezdirmeden göstermesi gerekmektedir. Bu açıklamaların çalışmanın bu kısmında yapılmasının da nedeni tek başına bir bireyin yasalara uymasının yeterli olmadığı, kanunların ancak tüm bireyler buna uyduklarında toplumun barış ve huzurunun gelişimine katkıda bulunacağıdır. Dahası yetkiyi elinde bulunduran siyasetçiler, bürokratlar ve çıkar gruplarının hepsinin doğru olanı bilmesi de beklenmemelidir.

Aristoteles'in ahlak konusundaki sözü "doğruluğun ne olduğunu ancak doğru insan bilebilir" insanı erdemli kılmaktır (Aliefendioğlu, 1999:145-155).

Herkesin doğru insan olmasını beklemek yanlış olacağından yasaların düzenlenmeden önce "daha kötü niyetli kişilerin fırsatçılığına meydan vermeden" belirli standartlar ve kısıtlamalar ve yasa tedbirlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Halk diliyle (anonim) ifade etmek gerekirse "kümesin anahtarını tilkiye teslim etmemek" gerekir.

Anayasal iktisat teorisi bu temel üzerine inşa edilmiş ve siyasetin doğası gereği bir takım ahlaki çöküntü ve yozlaşmalara açık bir yapı sergilemesi nedeniyle siyasetçilerin ya da yönetimi elinde bulunduranların bir takım mali yasalarla harcamalarının ve yetkilerinin önceden sınırlandırılmasının gerekliliği üzerine durmuştur. Siyasetçiler çoğu zaman seçim öncesi vaatlerinde ortanca seçmeni memnun edecek politikalara ağırlık vermektedir. Bunun sebebi nüfus yoğunluğu olarak bir ülkede orta gelirli sayılan ortanca seçmenin daha fazla olması ve seçimi belirleyen bir faktör olmasıdır. Oysa her zaman ortanca seçmenin istediği toplum için en gerekli olan anlamına gelmemektedir. Ortanca seçmenin oyunu tekrar alabilmek için ve sözünde durduğunu gösterebilmek adına (ahlaklı bir siyasetçi sözünde durur!) popülist politikalara ağırlık vermektedir. Bürokratlar da kendi yandaş ve akrabalarından daha fazla sayıda kişiyi yönetimde söz sahibi yaparak "kendi koltuğunu

garanti etme” yolunu seçmekte oldukça dirayetli davranabilecektir. Sivil toplum örgütleri ya da baskı grupları denilen kesim ise iktidara daha yakın eylem ve davranışları ile iktidardan gelecek maddi yardım ve desteklerden sınırsız bir biçimde faydalanmak ve bunu da toplumun temsilcisi sıfatıyla toplum adına yapmak arzusundadır. İktidar partisi ise çıkar gruplarını toplumla-devlet arasında sosyal bağların kurulması adına desteklediğini açıklamaktadır. Oysa siyasi olarak kendine yakın sivil toplum örgütleri belirli toplantılara ya hiç çağrılmaz ya da sözleri ve ihtiyaçları dikkate bile alınmaz.

Montaigne, Aziz Augustinus, Sokrates gibi düşünürlere göre ahlak, kendisi ile başa başa kalınan vicdanın bir parçasıdır. J.J. Rousseau da, vicdanın iyi ve kötü karşısında şaşmaz bir yargıç olduğunu belirterek bireylerin iyi ya da kötü eylem arasında kararsız kaldıklarında bunu vicdanlarına danışmaları gerektiğine çünkü vicdanın yaratılış gereği yanlışa karar veremeyeceğine vurgu yapmıştır(Sakal ve Kitapçı, 2009: 34).

Siyasetçilerin her zaman vicdanlarına göre karar verebilmelerini beklemek fazla iyimserlik olduğundan en azından vicdan sahibi yöneticilerin yetkiyi elinde bulundurmasına yönelik çabaların tüm bireyler tarafından sorumluluk bilinci içinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Bireylerin ahlak yapıları aslında yöneticilerin ahlak yapıları hakkında da çoğu kez bilgi vermektedir. Çünkü yönetimde olanları kendilerine yakın diye seçenler de yine bireylerdir. Ayrıca devlet denen şey zaten fertlerden oluşmaktadır. Fertlerin çoğunluğu iyi ahlaklı ise devlet de ahlaki yönden çoğunlukla iyidir. Fertlerin iyi ahlaklı olmasında ise devleti yönetenlerin yönetilenlere olan muameleleri etkili olmaktadır. Eğer siyasetler kendi çıkarları ve menfaatleri peşinde koşarlarsa, bu durum onlarda yönetilenlere karşı büyüklük hissi ve onları hor görmeye kadar gider. Bu durumda zulüm ve haksızlıktan korkmama başlayabilir. Zulme uğrayan halkta iyilik ve güzel ahlak yerini kötü hasletlere bırakır. Yardımlaşma yerine çarpışma, şiddet ve haksızlık baş gösterir. Bunun akabinde devletin savunma ve güvenlik giderleri artmaya başlar. Kamu kaynakları verimli yatırımlar yerine buralara harcanır. Yönetenler iyi ahlaklı, yönetilenlere karşı rıfk (yumuşak huyluluk) ve affedici olursa ve kamu yararını kendi çıkarlarının üzerinde tutarsa, bu durum yönetilenlere de sirayet eder. Onlar da birbirine karşı yardımsever, hoşgörülü ve iyi niyet içerisinde olurlar. Toplumda güven ve huzur hâkim olur. Bu durumun iktisadi ve sosyal hayata yansımaları da olumlu olur.⁴

Siyaset ahlakının mali ve ekonomik hayata yansımaları temelde yöneticilerin ahlakı ile doğrudan ilişkilidir. Büyüklerimiz “balık baştan kokar” demişlerdir, bir trenin lokomotifi sağlam ve dirayetli olursa sürüklediği vagonlar ile yoluna devam etmesi ve hedefine varabilmesi daha rahat olur. Devlette de lokomotif görevi gören liderin erdemli ve ahlaklı

⁴İbn HALDUN bu hususta şunları ifade etmiştir:“Asabiyet sahibi olup da kavimlere galebe çalarak birçok bölge ve ülkeleri ele geçirmiş olanların halini gözden geçirir isek; onların hayır, iyilik ve hükümdarlığın özelliklerinden olan cömertlik, civanmertlik ve ufak kusurları affetmek, hayatlarını temin edemeyenlere yardım ve misafirleri konuklamak, işe ve güce yaramayanların ellerinden tutmak, yoksullara yardım ve şiddetli hallere dayanmak, andlaşma ve verdiği sözlerini yerine getirmek, şeref ve namusları korumak için paralar sarf etmek, şeriatı ululamak, şeriat ilimlerini bilen bilginlere saygı göstermek ve bir işi işlemek veyahut bir işi bırakmak hususunda onların gösterdiği sınır içinde hareket etmek, onlara iyi zanlarda, din ve diyanet ehilleri hakkında iyi niyet ve inanda bulunmak, onlarla kutlulanmak, onların duasını ümit etmek, ululardan ve şeyhlerden utanmak, onları ulu görmek ve hak ve hakikate davet etmekle beraber hakikate uymak, zulüm ve tecavüze uğrayarak zayıf düşenleri korumak ve onların halini düzeltmek, adaleti hâkim kılmak gibi meziyetleri görürsün. Bunlar miskinlere karşı alçak kalpli olurlar, zulümden ve başkaca hallerinden şikâyet ederek yardım isteyenlerin şikâyetlerini dinlerler, üstelik şeriat hüküm ve kaidelerinden ayrılmazlar, ibadetle meşgul olurlar, dini, diyaneti ve sebep vasıtalarını muhafazaya çalışırlar, zulümden ve hainlik, hile ve aldatmaktan, andlaşmaları bozmaktan, verdikleri sözleri yerine getirmemekten ve buna benzer işlerden sakınırlar” . İbn Haldun; Mukaddime, (çev. Zakir Kadiri Uğan), MEB yay. İstanbul, 1990. 365-366’dan alıntı yapan Yaşar, 2016 :525-526.

olması devletin varmak istediği amaçlara uygun politikaları daha rahat uygulayabilmesinin önünü açar.

SONUÇ

Yönetim ve yönetim ahlakı ile ilgili düşüncelerin site devletine geçişle birlikte geliştiği ve büyük medeniyetlerin hemen hepsinde yöneticilik ve yönetim ahlakı konusuna değer verildiği görülmektedir. Bu durum kuşkusuz iyi bir devlet yöneticisinin devletin idare edilmesi ve bekası için önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde monarşi ile yönetilen ülkeler mevcut olsa da siyasetle yönetilen ülkeler sayıca çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durum günümüz devletlerinde siyasi ahlakın devletlerin kendileri ve diğer devletlerle olan ilişkileri açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Siyasetin içerisinde bulunan kişilerin yönetimde varlıklarını sürdürebilme konusunda çabaları bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmekte, yönetmeyi sadece iktidar ve güç mücadelesi olarak algılayan mekanizma ne yazık ki hizmet etme ve “kerim devlet⁵” olma anlayışının önüne zaman zaman geçtiği görülebilmektedir. Bu yüzden yönetim konusunu belirli bir kesimin tekeline ya da keyfi uygulamalarına terk etmemek yasalarla yöneticilerin israf, yolsuzluk ve rant kollama yollarının kesilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anayasal iktisat teorisi de temelinde ekonomik ve mali olayların siyasete uyarlanması şeklinde kendisini göstermekte ve kendi çıkarları uğruna siyasi partiler, bürokratlar ve baskı gruplarının isteklerinin artmasının topluma verdiği zararlar üzerinde düşünmenin önemini vurgulamıştır. Felsefi temellerini Rousseau, Locke, Hobbes, Aristo, Farabi hatta ibniHaldun gibi düşünürlerden alan bu teori ile günümüz siyasetinde yetkili kişilerin bütçe açıkları, borçlanma, kamuda etkinsizlik ve verimsizlik, kaynak israfı, aşırı vergileme ile halkın mali açıdan zorlanması gibi hususlarda temel etken olabileceğinden hareketle, bu kişilere yönelik uygulanacak mali bir anayasa ile önceden bazı yanlış uygulamaların önüne geçilebileceği vurgulanmıştır.

Özellikle Farabi'nin ahlak sistemindeki temel tema, örgüt yapısı olarak devlettir (Farabi, 1997). Bir devlette erdemli yöneticilerin bulunması önemlidir. Erdemli yöneticiler tarafından devletlerin yönetilmesi o devlete bağlı bulunan örgütlerin daha erdemli ve adil olacağı ihtimalini arttıracakı düşünülmektedir.

Teorik temellerini metodolojik bireycilik, rasyonelite ve politik mübadele ilkesi gibi kamu tercihi teorisinin varsayımlarına dayandıran teoriye göre, ekonominin temelinde bireylerin tercih ve davranışlarının etkili olduğu gibi yöneticilikte de bireylerin karar ve davranışlarının öne çıkmaktadır. Ekonomide bireylerin kendi çıkarlarına göre hareket etmesi gibi yönetimde bulunanların da bir takım çıkar ilişkileri içerisinde olabilecek, oy, rant ve çıkarlar uğruna kamu kaynaklarının israf edilip, etkinsizlik nedeniyle kamu zararının artacaktır. Ortaya çıkan mali külfeti yine sıradan halk omuzlayacak ve bu durumun adalet ve devlete olan güveni zedeleyebileceğinden, ileride devletin yıkılmasına kadar gidecektir.

Mali açıdan ortanca seçmeni memnun edici uygulamalar yerine halk için gerekli ve öncelikli hizmetlere kaynakların sarf edilmesi gerekmektedir. Devletin nasıl yönetildiği hususu sosyal ve ekonomik hayat üzerinde devletin etkisi açısından büyük önem arz etmektedir. Ekonominin gelişimi ve sosyal adaletin sağlanabilmesi devletin mükelleflerden gerektiği

⁵İdarenin bağlı olması gereken yol ve yöntemlerin başında uyruğa iyilik ve ihsanda bulunmak ve onu korumak olduğuna inanan devlet anlayışı. Bu konuda bkz. Kozak,1984:166.

kadar vergi alabilmesine (optimum vergi ⁶) bağlıdır. Böylelikle toplanan kaynakların yeterliliği kadar nerelere harcandığı da ekonomik ve mali sistemin dengesi açısından önemlidir. Bu yüzden siyasi gücü elinde bulunduranların hem vergi toplama hem de harcama yapma yetkilerine iktisadi bir anayasa vasıtasıyla sınır getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akal, C. B. (2003). *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Aktan, C. C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşünce de Politik İktisat*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Aktan, C.C.(2004), *Temiz Toplum a Doğru: Toplam Ahlak*. İstanbul: Zaman.
- Aktan, C.C.(2011). Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 2(3).
- Aliefendioğlu, Y. (1999). Ahlak ve Siyaset. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 24(224).
- Arslan, K. O. (2016). Vergilendirme yetkisinin meşruluk kaynakları: optimal vergilendirme ilkeleri ve kamu yararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:127, ss. 223-244
- Aydınlı, Y. (2008). *Farabi’de insan Tanrı ilişkisi*. İstanbul: İz.
- Yaşar, A. (2016). İbn Haldun’a Göre Siyasi Otorite ve Liderlik, (içinde) Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V. ED: Muharrem Balcı İstanbul: Hukuk Vakfı Yayınları.
- Bons, P. (1981). *Leadership in organizations*. New York:USMA Press.
- Bulutoğlu, K. (2006). *Devlet Piyasa Mafya*. İstanbul:Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Dura, Y. C. (2006). Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi, *Türk İdare Dergisi*, Sayı:451, ss. 107-115.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., ve Gümüş, E. (2016). *Kamu Maliyesi*. (7. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Ekmekçi, İ. S. (2013). John Locke’un Liberalizm Kuramı Üzerine. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:106, ss. 205-214.
- Farabi, Ebu Nasr. (1997). *İdeal devlet: El Medinet’ül fazıla*. Ankara: Vadi.
- Göker, S. (2014). *Anayasal iktisat teorisi kapsamında mali kurallar*.(Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, S.B.E. Denizli.
- Göze, A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul:Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Gürkan, C. (2013). Modern Maliye Teorisinin Klasik Kökenleri: İbni Haldun’dan “Post-Kameralizm” e Mali Düşünce. *Maliye Dergisi*, Sayı: 164, ss.1-26.
- Güven, M. ve Avder, E. (2016). *Girişimcilik*. Bursa: Ekin Yayınevi.

⁶Optimum vergi: Adalet, iktisadilik, yeterlilik, uygunluk, esneklik gibi bir takım vergileme ilkelerini bünyesinde barındıran bu kavram ideal bir vergileme nasıl olmalıdır sorusuna cevap aramaktadır. Bu konuda b.k.z. Arslan, K. O. (2016). Vergilendirme yetkisinin meşruluk kaynakları: optimal vergilendirme ilkeleri ve kamu yararı.

Coons, A. E., & Stogdill, R. M. (Eds.). (1957). Leader behavior: Its description and measurement. Bureau of Business Research, College of Commerce and Administration, Ohio State University.

Hepaksaz, E. (2007). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (514), 89109.

Hobbes, T. (1993). Leviathan. (Çev. Semih Lim) Yapı Kredi Yayınları.

House, R.J., Hanges, P.J., Javidan M., Dorfman, P.W., Gupta, V., & Associates (2004), *Leadership, culture, and organizations: The GLOBE study of 62 societies*. Thousand Oaks, CA: Sage.

İbni Haldun (1954), *Mukaddime*, Cilt I, Z.K. Ugan (çev.), Ankara: Maarif Basımevi. (Orijinal Eserin Yayın Tarihi: 1377).

Koçel, T. (1998). *İşletme Yöneticiliği*. 6. Baskı. İstanbul: Beta yayıncılık

Kozak, İ. E. (1984). *İbn Haldun'a Göre İnsan Toplum*. İstanbul: İktisat, Pınar Yay.

Küken, G. (1997). Endüstri Devrimi öncesinde çalışma ahlakı. *Felsefe Dünyası*. Sayı: 23, ss. 187-199.

Machiavelli, N. (2012). *Prens*. İstanbul: Can.

Özdemir, M. (2012). Kamu Yönetiminde Etik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(7), 177-193.

Maslyn, J. M. ve Uhl-Bien, M. (2001). Leader-member Exchange and its dimensions: effects of self-effort and other's effort on relationship quality. *J Appl Psychol*, 86 (4), 697-708

Rousseau, J. J., & Günyol, V. (2007). *Toplum sözleşmesi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sakal, M. (2003). *Anayasal Bütçe Reformunun Esasları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Savaş, Vural F. (1997). *Anayasal İktisat*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.

Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. Ankara: MEB.

Ünalır, M. (2015). *İbni Haldun ve Thomas Hobbes' un siyaset felsefelerinde devlet/State in the political philosophies of İbn Khaldun and Thomas Hobbes*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi S.B.E. Elazığ.

Yayla, A. (2004). *Siyaset Teorisine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi,

Yukl, G. (2006). *Leadership In Organizations, Sixth Edition Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall*.